

ВОЛОДИМИР ХАЛАЙЦАН,

кандидат мистецтвознавства, доцент

(Україна, м. Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського підпілля, 139)

VOLODYMYR KHALAYTSAN,

candidate of art criticism, associate professor

(Ukraine, Khmelnytskyi,

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)

orcid.org/ 0000 0001 7352 5682

НАТАЛІЯ СТРЕЛЬБИЦЬКА,

старший викладач

(Україна, м. Хмельницький, Хмельницький

кооперативний торговельно-економічний

інститут, вул. Кам'янецька, 3)

NATALIA STRELBITSKA,

senior lecturer

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi

Cooperative Trade and Economic Institute,

Kamyanets'ka Street, 3)

orcid.org/ 0000-0003-1449-0461

Вплив культурного життя на мистецтво паркобудування Поділля The influence of cultural life on the art of park building in Podillya

Анотація. В статті аналізується вплив культурного життя представників шляхти Подільського регіону на особливості мистецтва паркобудування на теренах краю в XVIII–XIX століттях. Розглядаються окремі аспекти проблеми. Особлива увага приділяється традиційній ментальності шляхти краю. Досліджуються модні тенденції загальноєвропейського культурного життя та їх інтерпретація в місцевих умовах. Відзначаються особистісні впливи найяскравіших представників місцевої знаті. Визначаються впливи подільських пейзажів на загальну стилістику паркових композицій з огляду на їх трактування як меценатами, так і паркобудівничими. Особливо наголошується на унікальності мистецтва подільських парків в силу їх розташування на перетині двох векторів культурницького поступу: «Схід – Захід», «Захід – Схід». Саме це визначило унікальний мультинаціональний та полікультурний простір, в якому постали паркові комплекси.

Ключові слова: *культурний сегмент, композиційні рішення, структурні компоненти, ландшафтний парк, англійський стиль, французький стиль, подільська шляхта, ментальність, палацово-паркові комплекси, реформаторські ідеї, тенденції світової культури, автентичні особливості, модні тенденції, семантика парків, меценати, романтичні тенденції, «східні кресли», домінуюча височина, ресурси, книгозбірні, родинні архіви, музичні салони, неоготика, Ренесанс, Просвітництво, античність, пейзажні структури, під'їзні алеї, культурний поступ, класична освіта, паркова архітектура, паркова скульптура, домінуючий вплив.*

Summary. The article analyzes the influence of cultural life of the nobility of the Podolsk region on the peculiarities of the art of park building in the region in the XVIII-XIX centuries. Some aspects of the problem are considered. Particular attention is paid to the traditional mentality of the nobility of the region. Fashion trends of European cultural life and their interpretation in local conditions are studied. The personal influences of the brightest representatives of the local nobility are noted. The influences of Podolsk landscapes on the general stylistics of park compositions are determined taking into account their interpretation, both by patrons and park builders. Special emphasis is placed on the uniqueness of the art of Podil parks due to their location at the intersection of two vectors of cultural progress: "East - West", "West - East". This is what defined the unique multinational and multicultural space in which the park complexes appeared.

Key words: *cultural segment, compositional solutions, structural components, landscape park, English style, French style, Podolsk gentry, mentality, palace and park complexes, reformist ideas, world culture trends, authentic features, fashion trends, park semantics, patrons, romantic trends, "eastern frontiers", the dominant height, resources, book collections, family archives, music salons, neo-Gothic, Renaissance, Enlightenment,*

antiquity, landscape structures, driveways, cultural progress, classical os Itâ, gardening, park sculpture, a dominant influence.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Культурне життя Поділля XVIII–XIX ст. визначене потужним впливом тогочасних модних тенденцій у світовій культурі й мистецтві та характеризується тісними зв'язками із Західною Європою. На розвиток культурного сегменту безпосередньо впливає політичний, адже до 1793 р. Поділля – це частина «східних кресів» у складі Речі Посполитої. У зв'язку з політичними подіями наприкінці XVIII ст. Річ Посполита зникає з карти Європи, але «польський елемент», враховуючи етнонаціональний склад населення регіону, а особливо магнатську шляхетську верхівку суспільства, яка мала найпотужніший вплив на всі без виключення сфери життя, і далі продовжує діяти. Навіть після включення території Поділля до складу Російської імперії, «російський вплив» залишався мінімальним. Західноєвропейські модні мистецькі, освітні тенденції напругу продовжували впливати на подальший розвиток культури краю.

На противагу загальноприйнятій традиції, у якій рушійною силою культурного поступу є суспільний наратив, вважаємо необхідним визначити можливість розвитку окремих видів мистецтв з опорою на особистісне відношення до даного процесу як творців так і меценатів. Відтак підтвердження цінності особистісних проявів мистецького характеру та їх впливи на загальну канву культурного поступу прослідковуються в мистецтві паркобудування, зокрема на Поділлі. Характеристика подібних проявів та пошук шляхів індивідуальних впливів є суспільно значущою проблемою.

Аналіз останніх публікацій... Проблеми впливу культурного життя на мистецтво паркобудування Поділля ґрунтовно досліджували Л. Томілович, Н. Урсу, О. Пажимський, Б. Пажимський, Л. Казімірова, В. Черняк, Є. Коляда, О. Слешцов, П. Слободянюк, В. Церклевич та ін.

Формулювання цілей статті... Отже, метою дослідження є виявлення оптимальних умов взаємодії культурного поступу в цілому та його індивідуалізації в мистецтві парків Поділля. Цілком логічними є наступні завдання:

охарактеризувати традиції та модні тенденції суспільного розвитку з огляду на мистецтво паркобудування;

відзначити домінуючий вплив особистостей меценатів на формування загальної канви культурницької тенденції мистецтва паркобудування;

сформулювати загальні принципи генези мистецтва парків Поділля з огляду на автентичні особливості культурного життя.

Виклад основного матеріалу... Вплив культурного життя на мистецтво паркобудування Поділля мав декілька складових. Це, насамперед, досить часті подорожі представників знатних шляхетних родів територією всієї Західної Європи з метою знайомства з світовими шедеврами античної, середньовічної культури, мистецькими творіннями епохи Ренесансу та Просвітництва, оздоровлення та отримання нових позитивних вражень та емоцій. Результатами подорожей ставали планувальні та композиційні принципи будівництва резиденцій, враження, просвітницькі й культурницькі настрої, «чудові колекції рідкісних стародруків, наукових трактатів, скульптури, художніх творів мистецтва тощо» (Пажимський Б., 2006).

Іншим аспектом культурного обміну виступала гостинність подільської шляхти. Маєтки поставали центрами культурного життя краю, місцями зустрічі відомих музикантів, поетів, науковців, літераторів, громадських діячів тощо. Особливої уваги заслуговують такі культурні дійства шляхетського життя, як бали, лови та салони. Можливості прийому гостей закладались на етапах планування території маєтків. Транспортна мережа улаштовувалась із розрахунку зручного заїзду, виходу та роз'їзду запрягів із великим радіусом повороту. Оскільки присутність значної кількості гостей викликала необхідність забезпечення цікавого та різноманітного проведення часу, у плануванні паркових частин маєтків передбачались прогулянкові й атракційні композиційні рішення. Описи ловів нашо́вхують на думку про наявність відкритих просторів, придатних для одночасних зборів значної кількості людей, тварин та повозів із подальшим організованим виїздом. Відтак, радіальна побудова під'їздних алей, прогулянкові доріжки, різноманітні композиції, партери, лісові брами тощо – постають не тільки як атрибути модних тенденцій а й необхідні структурні компоненти (Халайцян В. П., Стрельбіцька Н. І., 2017). Мода на салони, на думку С. Василевського (1885–1953), отримавши новий поштовх із появою у маєтках роялів, сприяла утворенню нових й відродженню вже відомих культурницьких осередків. На теренах нинішньої Вінничини, зокрема, такими осередками були Немирів (М. Щербатова (1893–1918)), Браїлів (Н. фон Мекк (1831–1894)). На сучасних землях Хмельниччини – Чорний Острів (Пшездецькі), Маків (Раціборовські), Маліївці (Орловські). У Самчиках, закладені П. Чечелем (1754–1843) традиції гостинності, продовжив новий власник резиденції науковець та історик І. Угрімов (1837–1900). За 34 роки (від 1866 р.) проживання в садибі, господар прийняв багатьох видатних діячів політики та культури. Посеред інших маєток відвідали А. Коні, М. Стасюлевич, І. Янжул, В. Спасович,

М. Стороженко, Д. Ушаков, О. Веселовський, С. Познанська та ряд інших видатних осіб того часу (Крикун М., 1993).

Важливою складовою шляхетського життя являлися модні освітні тенденції. «Справою честі» серед представників шляхетних родів вважалося надати своїм нащадкам освіту в найкращих європейських університетах. Ідеї Ж.-Ж. Руссо (1712–1778), Вольтера (1694–1778), Д. Дідро (1713–1784), Ш. Монтеск'є (1689–1755) набули великої популярності і не залишили байдужими подільську шляхту. Яскравим прикладом матеріального утілення концепцій Просвітництва були території, що належали І.-С. Мархоцькому (1755–1827). Його реформи у власних володіннях дивували й шокували тогочасне суспільство, а відлуння реформаторських ідей впливало на стиль життя оточуючого світу. Володіння І.-С. Мархоцького охоплювали ряд маєтностей, серед яких: містечко Миньківці, 27 сіл у Подільській губернії Ушицького повіту, одне село Могилівського повіту, 9 поселень у Херсонській губернії, три села і частина містечка Соколів у Сокілецькій Домінії, де відбулась унікальна приватна автономія – «Панство Миньковецьке». На землях «Панства» ще наприкінці XVIII ст. було введено самоуправління, власний суд присяжних, свобода совісті, звільнення селян від кріпацтва. Володар популяризував класичну освіту й мистецтво. Серед побудованих на території архітектурних та пейзажних структур слід відзначити облаштування доріг, джерел (як у Швейцарії), а також зведення «готичного замку Бельмонт» у Миньківцях, храми В. Телю та Ж.-Ж. Руссо, скульптурні зображення богинь світу, Феміди та ін. Було облаштовано чотири резиденції, найрозкішнішою з яких була Отроківська. «Оточена прекрасним парком, прикрашеним всякого роду гротами, колонами, статуями. Тут знаходився, між іншим, язичницький храм за назвою «Ермітаж» (Евтихiev Е., 2013, с. 55–75). Саме парковий комплекс в Отрокові – утілення ідей Просвітництва й романтизму. Зокрема «Храм миру», відомий ще як «Нижня грота» – місце усамітнення володаря для філософських роздумів. Ця частина парку в Отрокові є найбільш відповідною романтичним тенденціям. У композиційному рішенні із «Нижньою гротою» гармоніює «Верхня грота» – галерея в скельному виступі, прикрашена кам'яним зображенням голови. Відповідне архітектурно-ландшафтне обрамлення отримало запроваджене І.-С. Мархоцьким «Свято Церери» – багатоденне святкування обжинок на давньоримський взірець. Приїзд значної кількості гостей (до 150 повозів), участь усього місцевого населення, помпезність й масштабність дійства сприяли появі символічних вівтарів, облаштуванню та озелененню доріг у маєтностях, оформленню місць для учт і відпочинку.

Одним з ключових аспектів впливу на семантику парку XIX ст. вважають романтизм в літературі та захоплення ним освічених верств населення. До них, безумовно, відносилася подільська шляхта. Найбільшою популярністю користувались «готичні романи» та лицарські саги середини XVIII – на поч. XIX ст. Оспівані класиками жанру У. Бекфордом (1760–1844), М. Шеллі (1797–1851), К. Рів (1729–1807) та В. Скоттом (1771–1832) пейзажі, сюжети, герої мали вплив на виникнення в паркових комплексах відповідних структур. Намагаючись відтворити у своїх володіннях настрої й атрибутику середньовічної доби, власники маєтків зводили споруди, схожі на лицарські замки, руїни тощо. Зокрема, у Малівецькому паркові відбулося будівництво вежі саме в готичному стилі. Володіння Ю. Путяніна (1803–1883) у Глібові прикрашали, крім вежі, господарські споруди в неоготичному стилі. Аналогічні модні елементи поширюються в паркових комплексах Поділля: неоготична вежа в Кривчику (Крупенські), «неоготичні замки» – господарські споруди в Макові (Раціборовські). «Все – кузня, шпихлір, оранжерея, навіть курники і так звані Цап – нагадувало середньовічні твердині із зубчастими баштами та високими стінами» (Халайцян В. П., Стрельбіцька Н. І., 2017, с. 151). Літературний вплив відчувається і в появі таємничих гротів в паркових комплексах Цівківців (Пясецькі), Малівецьких (Орловські), Михайлівці, Отрокові (Мархоцькі). Яскравим виявом впливу романтичних поглядів власників маєтків на життєвий уклад є облаштування символічної могили англійського лікаря Дж. Говарда (1726–1790) у парковому комплексі с. Ковалівка (маєтність Потоцьких). Дружина власника Є. де Лінь (з Моссальських), отримавши європейську освіту, переймалась добродійністю та прихильно ставилася до однодумців. Відомий філантроп, громадський діяч, Дж. Говард помер в Херсонській губ., запобігаючи епідемії. Власниця парку, цілком у дусі романтизму облаштовує йому пам'ятник-обеліск. Імовірно, що в Ковалівському парку була тільки символічна могила Говарда, мета якої викликати сум, смуток та інші сентиментальні емоції, водночас у окремих паркових комплексах будувалися справжні мавзолеї, усипальниці та каплиці. Найбільш яскравими прикладами подібної паркової архітектури є мавзолеї в Червонограді, костел-усипальниця в Більче-Золотому, каплиця в с. Верхівці, костел-усипальниця в Печері.

Окремі паркові комплекси надихали поетів, художників, музикантів до створення справжніх шедеврів мистецтва. Так, привабливість Чернятинського парку вплинула на уяву О. Пушкіна (1799–1837), який під час подорожі до Бесарабії гостював там. Старий кремезний дуб надихнув поета на написання його знаменитого вірша «У лукомор'я дуб зелений». Верхівський маєток справив враження на відомого письменника та поета Ю. Крашевського (1812–1887). В історичних відомостях та описах населених пунктів Поділля та Волині він описав маєток у с. Верхівці.

Осередком зібрань музичної еліти постав маєток подружжя фон Мекк у Браїлові. Н. фон Мекк (1831–1894) відома як меценатка, що підтримувала талановитих митців. Зокрема, М. Рубінштейн (1835–1881), знаменитий піаніст, постійно отримував від неї щедрі гонорари за свої концерти. Захоплюючись музикою, справжня шанувальниця таланту П. Чайковського, баронеса завжди підтримувала композитора у скрутні часи і навіть встановила йому пенсію розміром 6 тис. руб. Щорічно, з 1876 по 1880 роки, П. Чайковський (1840–1893) відвідував маєток, де отримував натхнення для написання опери «Орлеанська Діва», романсів «Средь шумного бала», «То было ранней весной...», «Серенада Дон Жуана», «Піліпінелла». Під впливом пейзажів парку з'являється низка музичних творів, які ввійшли до скарбниці світової музичної культури: перша оркестрова сюїта, «Євгеній Онегін», «Лебедине озеро», «Коваль Вакула», «Черевички», п'єси для скрипки. Одним із протеже баронеси також був музикант К. Дебюссі, працюючи влітку 1881 р. домашнім піаністом у родині фон Мекк (Халайцян В. П., 2012).

Центром освіти й мистецтва в м. Немирів був маєток М. Щербатової (1857–1918), представниці й спадкоємиці роду Потоцьких-Строганових, яка була однією з найвідоміших меценаток на початку ХХ ст. Опікуючись школою та лікарнею в Немирові, займаючись веденням справ на Немирівському спиртовому заводі, власниця маєтку одночасно поширювала свою протекцію на розвиток мистецтв. Завдяки здобутій у Західній Європі блискучій освіті, розуміючи потребу розвитку культурництва, вона створила в палацово-парковому комплексі у Немирові осередок, де зустрічалися поети, художники, письменники, музиканти.

Традиції гостинних зустрічей започаткував ще в 40-х роках ХІХ століття Б. Потоцький (1805–1893). Свого часу Немирів відвідав видатний угорський композитор і музикант Ф. Ліст (1811–1886). Французький письменник О. де Бальзак (1799–1850) з дружиною Е. Ганською (1751–1850) також були бажаними гостями. Згодом одна з алей парку отримала назву «Бальзаківська». Неодноразово викладачі Немировської гімназії – художник І. Сошенко (1807–1876), бібліограф Т. Шевченка – М. Чалий (1816–1907), етнограф і фольклорист О. Маркович (1822–1867) та й сама Марко Вовчок (1833–1907) – збирались у маєтку. Власниця продовжила формувати книгозбірню, яку започаткував С. Щенний Потоцький (1751–1805) та його друга дружина Ж. А. Мнішек (1752–1798). За часів наступного шлюбу С. Щ. Потоцького до розширення бібліотечного фонду мала причетність його третя дружина Софія (1760–1822), яка виписувала книги зі всієї Європи. Також книгозбірня поповнилася рідкісними виданнями з бібліотеки І. де Вітте (1709–1785), колишнього свекра Софії (Пажимський Б., 2006).

Колекції творів мистецтва й книгозбірні стають ще одним потужним складником культурного життя на Поділлі. Старовинні родинні архіви, політичні документи, листування, мемуари, давні стародруки ставали інформаційним джерелом для письменників, істориків, краєзнавців, науковців. У маєткових бібліотеках та архівах Поділля працювали видатні діячі історії та культури краю. Зокрема, Г. Сенкевич (1846–1916) опрацював архіви в Михайлівці, пишучи «Пана Володимерського». Михайлівська бібліотека Маковецьких мала книги різними мовами, і стародруки, і нові видання. Бібліотека нараховувала кілька тисяч томів, головним чином з тем ботаніки. Дослідник Поділля А. Ролле (1830–1894) опрацював великий родинний архів при бібліотеці Стажинських у Панівцях, пишучи свої «Замки подільські».

Слід відзначити роль маєткових книгозбірень у політичному житті Поділля. Розвідані нами палацово-паркові комплекси розміщувались на території, охопленій польськими повстаннями 1830–1831, 1863–1864 рр., тому шляхетські архіви, духовна й світська література зі змістом, що не відповідав імперській доктрині, цікавили й повстанців, і представників російської влади. Відтак, маєтки із багатими колекціями й книгозбірнями ставали осередками вільномовства. У Терешках (А. Грохольський (1767–1808)) існувала бібліотека із фондом до 2 300 томів, головним чином французькою мовою і переважно з економіки та філософії. Велика бібліотека Орсіні-Росенбергів зберігалась в Княгинині, зокрема архіви, описові справи цієї родини. З-посеред інших цінним джерелом з історії початку ХІХ століття стали мемуари поручника італійських легіонів М. Рожаловського, зі спогадами про політичні події, пов'язані з генералом Г. Домбровським та Наполеоном І. Серед польських, французьких, німецьких, італійських книг бібліотеки Борковських у Климашівці (близько 10 000 томів) були рідкісні українські стародруки. Доповнив бібліотеку власними рукописами з філософії, літератури, а також перекладом Мольєра сам К. Борковський (Пажимський О. М., 1997). На Поділлі досить потужні книгозбірні й колекції були в Голозубинцях (Скібневських), Говорах (Тишкевичів), Яськівцях (Бернатовичів), Іванківцях (Глембоцьких), Рихті (Підвисоцьких), Сказинцях (Потоцьких, Лянцкоронських, Яблоновських, Залеських) тощо.

Після придушення повстань, з метою забезпечення подальшого розповсюдження «крамоли» книгозбірні, а подекуди маєтки, конфісковувались. Відтак, втрачались не тільки історичні, а й цінні мистецькі надбання. Достеменно відомо про повний занепад культурницьких традицій «Панства Миньковецького» після його конфіскації в спадкоємця І.-С. Мархоцького – Кароля. Уцілілі архівні переліки свідчать про колишнє багатство фондів. Заслуговує уваги бібліотека історичних, геральдичних та мемуарних документів, що зберігалась у Сказинцях (Залеські). Згодом, склавши частину книгозбірні

Оссолінеуму в Львові, сказинецькі архіви стали цінним джерелом відомостей про рід Марковських, а також родин з ними споріднених – Чолганських, Хоцімських, Давідовських, Каліновських, Коссаковських, Потоцьких, Лянцкоронських, Стадницьких. Усього відомо про близько 200 документів, головним чином з XVIII ст., в тому числі заповіти, кореспонденція, автографи і королівські, і гетьманські. Ті ж Залеські володіли антикварними меблями, що, на думку О. Пажимського, привертало загальну увагу до їхніх власників [2, с. 83]. Бібліотекою з рідкісними зібраннями славився маєток у Рихті (Підвисоцькі). Вона складалась з 4 000 томів стародруків та новіших книг, серед яких вирізнялись польські Біблії, від найдавніших й до останніх видань. Зокрема, до великих рідкостей у книгозбірні належали миньковецькі друковані видання. Найціннішими в цій колекції вважались зібрання рукописів та родових архівів.

Загінецький маєток (Стажинські) містив колекцію творів мистецтва, серед яких скульптури Й. Гудона, портрети роботи А Граффа, Я. Лампі, саксонський посуд, гобелени й бібліотека, що містила 16 000 томів. У відділі рукописів книгозбірні був манускрипт Валерія Максима – французькою мовою (XIV ст.), а також рукописи з математики XIV ст. Серед друкованих видань цінними були: паризький екземпляр «*Noae V.V.M.*» з оригінальними ксилографічними оздобами; нюрнберзька Біблія XV ст.; «Католікон» Й. Бальба, друкований Я. Фустом та багато польських інкунабул, зокрема «Життя Святого Станіслава» Я. Длугоша, «Опускула» Я. Тухольчика, «Статут» Я. Ласького 1506 р. та інші. Окрім того було представлено твори С. Клоновіча, Й. Бельського, М. Рея, «Біблію Брестську», «Біблію Острозьку», сеймові діаріуші, видання різних класиків та праці мандрівників. Ілюстративний перелік зібрань підтверджує масштабність явища колекціонування як унаочнення заможності й давності родів власників (Пажимський О. М., 1997, с. 98).

З-посеред маєтків слід виокремити володіння яскравих непересічних особистостей, які вплинули на історію, політику, мистецтво, культуру не тільки Поділля, а й всієї Європи та світу. Одним із найбільш відомих був підданий Данії Т. Ланге (1851–1915) – учений, лінгвіст, філолог, перекладач, журналіст, поет, дипломат. Від 1883 р., відпочиваючи й працюючи в маєтку в Нападівці, він переклав на датську мову «Слово о полку Ігоревім», твори О. Пушкіна, М. Лермонтова, І. Тургенева, О. Островського, Т. Шевченка, Л. Толстого, Ф. Достоєвського, А. Чехова, а також античні автори. Після виходу у відставку, поселившись постійно в Нападівці, Т. Ланге відкрив для себе нові наукові галузі – агрономію і ботаніку. Колом його наукових інтересів була не тільки декоративна паркова рослинність, а й вирощування екзотичних для Поділля цитрусових й ананасів.

Значну роль в історії Поділля відігравав рід Пшездецьких, з якого походили науковці, діячі науки й культури. Так, К. Пшездецький (1782–1856) був одним з видатних селекціонерів і агрономів Подільського краю. Він підтримував мистецтво, на власні кошти утримував оркестр, яким керував італієць Л. Тоніні, відкрив чотирикласну школу, зібрав колекцію живопису європейських художників. Пшездецькі були меценатами, підтримували художників, поетів, музикантів. Так, у маєтку з 1830 р. доживав свого віку і помер італійський художник М. Баччеллі (1769–1850). У 1847 році в Чорному Острові гостював видатний композитор і музикант Ф. Ліст (1811–1886). На думку краєзнавців, саме там він написав і вперше виконав свою знамениту рапсодію № 2. Їхня родинна бібліотека (понад 10 000 т.) свого часу привабила байкаря Л. Глібова (1827–1893), який неодноразово був гостем у Чорному Острові. Утримання книгозбірень у маєтностях було й вимогою епохи Просвітництва та Романтизму, і модною тенденцією, де відсутність бібліотеки вважалася «поганим тоном» і автоматично виключала аристократа з вищої суспільної ланки. На думку Д. Дідро, «В цей час, кожна більш або менш забезпечена людина, будь-яка приватна особа, якщо вона не є зовсім неосвіченою – мала свою бібліотеку, більш або менш масштабну» (Разумовская М., 1980, с. 208–209).

Онук засновника маєтку А.-Н. Пшездецький (1814–1871) прославився своїми поїздками Волиню та Поділлям, за дорученням київського генерал-губернатора Д. Бібікова (1792–1870) задля збирання статистичних відомостей. Опісля він видав замітки у двох томах праці «*Podole, Wolyn, Ukraina. Obraz miejsc i czasow*», що вийшла друком у Вільно. Плануючи до друку третій том праці, автор публікував окремі уривки в журналі «*Atheneum*» Ю. Крашевського (1812–1887). У нарисах книги описуються шляхетські роди, їхня історія, побут, що сприяло популяризації подільських маєтків у Європі та Російській імперії, оскільки автор доволі мальовничо їх характеризує (Черкаська Н., 2013, с. 18). Приналежність Пшездецьких до Огінських, пов'язаних з Вишневецькими, та пулавськими Радзивіллами сприяла підвищенню їхнього статусу та збільшенню статків. Тому їхній маєток також вражав розкішністю, зокрема парк, створений Д. МакКлером. Мистецький задум автора полягав у задіянні під'їзної алеї, оточеної деревами парку, що вела від головної брами до галявини, із якої відкривався вид на дві будівлі на пагорбі, що слугували другим в'їздом. Далі алея вела довкіл партеру із газону й квітників із посадками рожевих акацій до порталу палацу.

Із вікон відкривався панорамний пейзаж на парк, у плануванні якого були вдало застосовані сходи, що терасами опускались до озера й мосту, акцентуючи погляд спостерігача на острові, де влаштовувалися концерти. Заднім планом слугував старий вільховий ліс. Д. МакКлер тут використав

прийоми, властиві мистецтву садів Сходу, обігруючи насиченість кольору, розташували на тлі вільх більш темні сосни і більш світлі – пірамідальні тополі. Це, безумовно, створювало враження глибокого, об'ємного тла. Головним композиційним центром парку було вдало задіяне озеро, декороване греблями, містками між острівцями, павільйонами, воно слугувало окрасою при огляді та було місцем для розваг, прогулянок та споглядань навколишніх краєвидів (Халайцян В. П., 2012). Зважаючи на світський характер проживання Пшездецьких, популярність їх родини в колі шляхти та митців, парк був ідеальним місцем для світського життя маєтку.

Висновки... У ході нашого дослідження розглянуто аспекти впливу культурних традицій періоду розвою паркових утворень на їхню розбудову. Установлено пряму залежність особливостей художнього вирішення композиції подільських парків з огляду на вподобання, освіту, суспільно-політичну позицію та світоглядні уявлення власників. Підтверджено залежність стильової та семантичної направленості композиційних рішень від основних тенденцій світової культури. Підсумовуючи дослідження об'єктів ландшафтно-паркового мистецтва як складника життя регіону констатуємо формування особливих умов появи цілісних маєткових структур подільських палацово-паркових ансамблів. Розвиток мистецьких тенденцій досягає рівня, що відповідає комплексу духовних потреб, виражених у пошуках внутрішнього світу в реальності, інтерпретованій через ідеалізоване минуле.

Зовнішній світ шляхетського маєтку у вигляді «англійського стилю», об'єднуючи попередню історію розвитку ландшафтного мистецтва, утворює ідеальний образ, доступний і водночас загадковий. Утілений за побажаннями власника, його смаками, освітою, життєвими віхами, парк здатен щораз дивувати, спонукаючи по-іншому читати композицію, залежно від настрою, пори року, часу, погоди, подій за його межами. Подорожуючи парком, глядач мав змогу побачити різні частини світу, подолати час, досягти внутрішньої рівноваги та усвідомити себе.

Будова ландшафтного парку в ході трансформації отримує риси, близькі за духом подільській шляхті. У парках нового типу доречними є і традиційні на Поділлі сади та гаї, і суворі пейзажі Півночі, й екзотичні мотиви Сходу, і парадність абсолютизму, що відповідало ментальності «кресових» землевласників в їхньому бажанні відчувати свою значущість.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Антонюк, А. (2008). 155 польських замків і резиденцій в Україні: путівник. Київ. Ч. 1. / Antonyuk, A. (2008). 155 polskykh zamkiv i rezydentzii v Ukraini: putivnyk. [155 Polish castles and residences in Ukraine: a guide]. Kyiv. Part 1. [in Ukrainian].
2. Евтихийев, Е. (2013). Миньковецкое государство. Наукові записки центру Мархоцькознавства. Хмельницький: ФОП Цюпак. Т. 5. 55–374. / Evtykhyev, E. (2013). Mynkovetskoe gosudarstvo. [Minkovets state]. Naukovi zapysky tsentru Markhotsknavstva. Khmelnytskyi: FOP Tsiupak. Vol. 5. 55–374. [in Ukrainian].
3. Крикун, М. (1993). Кордони воеводств у світлі джерел. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Київ. 40–46. / Krikun, M. (1993). Kordony voievodstv u svitli dzherel [Boundaries of voivodships in the light of sources]. Administratyvno-terytorialnyi ustrii Pravoberezhnoi Ukrainy v KhV-KhVIII st. Kyiv. 40–46. [in Ukrainian].
4. Пажимський, Б. (2006). Маєтки Хмельниччини XVIII–XIX ст.ст. Самчики–Хмельницький / Pazhymyskyi, B. (2006). Maietky Khmelnychchyny XVIII–XIX st.st. [Estates of Khmelnytsky region XVIII-XIX centuries]. Samchyky–Khmelnytskyi [in Ukrainian].
5. Пажимський, О. М. (1997). Садібні ансамблі Подільської Волині. Самчики–Хмельницький / Pazhymyskyi, O. M. (1997). Sadybni ansambli Podilskoi Volyni. [Manor ensembles of Podolsk Volhynia]. Samchyky – Khmelnytsky [in Ukrainian].
6. Разумовская, М.(1980). Библиотека учёного и библиотека романиста в XVIII веке. Альманах библиофила / под. ред. Е. М. Осетрова. Москва: Книга, 1980. Вып. 9. 208–209. / Razumovskaia, M.(1980). Byblyoteka uchënoho y byblyoteka romanysta v XVIII veke. Almanakh byblyofyla [Library of the scientist and the library of the novelist in the XVIII century. Almanac of the bibliophile] / pod. red. E. M. Osetrova. Moskva: Knyha. Vol. 9. 208–209 [in Russian].
7. Халайцян, В. П. & Стрельбицька, Н. І. (2017). Дослідження маловідомих палацово-паркових комплексів Поділля кінця XVIII – XX ст. у контексті вивчення їх збереження та популяризації. Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції присвяченої 100-річчю Української революції 1917 – 1921 рр., 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисін О. В. 522-525. / Khalaytsyan, V.P. & Strelbitska, N.I. Doslidzhennia malovidomykh palatsovo-parkovykh kompleksiv Podillia kintsia XVIII – XX st. u konteksti vyvchennia yikh zberezhennia ta populiaryzatsii. [Research of little-known palace and park complexes of Podillya of the end of XVIII - XX centuries. in the context of studying their preservation and promotion]. Materialy XV Podilskoi naukovoï istoryko-kraieznavchoi konferentsii prysviachenoi 100-richchiu

Ukrainskoi revoliutsii 1917 – 1921 rr., 100-richchiu zasnuvannia Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka. Kamianets-Podilskiy: FOP Sysin O. V. 522-525. [in Ukrainian].

8. Халайцан, В. П. (2012). Палацо-паркові ансамблі на Хмельниччині: Історична доля, сьогодення, перспективи. Парки Діонісія Міклера: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Збараж-Вишнівєць-Кременець. 175–178. / Khalaytsan, V.P. Palatso-parkovi ansambli na Khmelnychchyni: Istorychna dolia, sohodennia, perspektyvy. Parky Dionisiia Miklera [Palace and park ensembles in the Khmelnytsky region: Historical destiny, present, prospects. Parks of Dionysius Mikler]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Zbarazh-Vyshnivets-Kremenets. 175–178. [in Ukrainian].

9. Черкаська, Н. (2013). Александр Пшездецький про Миньковецьку державу. Наукові записки Центру Мархоцькознавства / упоряд. В. А. Захар'єв. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А.. Т. 4. 17–28. / Cherkaska, N. (2013). Aleksandr Pshezdetskyi pro Mynkovetsku derzhavu. Naukovi zapysky Tsentru Markhotsknavstva [Alexander Przezdetsky about the Minkovets state. Scientific notes of the Center for Markhotsknavstva] / uporiad. V. A. Zakhariiev. Khmelnytskyi: FOP Tsiupak A. A.. Vol. 4. 17–28.

УДК 746(02)
UDC 746(02)

ВІКТОРІЯ ХРЕНОВА,
кандидат педагогічних наук
(Україна, Хмельницький, Хмельницький
національний університет,
вул. Інститутська, 11)
VIKTORIJA KHRENOVA,
Candidate of pedagogical sciences
(Ukraine, Khmelnytskyi,
Khmelnytskyi National University,
Instytutska Str., 11)
orcid.org/ 0000-0001-8384-7554

Традиції та новаторство в декоративному мистецтві фелтингу Traditions and Innovations in the Decorative Art of Felting

Анотація. На основі аналізу джерел мистецького і культурологічного спрямування висвітлено історичні передумови розвитку техніки «фелтинг». Виявлено багате минуле визначеного виду декоративно-ужиткового мистецтва і його безмежні перспективи для сучасного декоративного мистецтва. З'ясовано, що валяння повсті виникло і розвивалося у різних регіонах світу незалежно один від одного: Памір, Кавказ, Алтай, Тибет, Іран і Афганістан, а також Перу, Балканські країни, Фінляндія і Норвегія ставали центрами валяння вовни. Схарактеризовано традиції, пов'язані зі сферою застосування цієї техніки, технологією, колористичним вирішенням, орнаментикою та декоруванням виробів різних країн. Жодну зі сфери застосування повсті не можна було назвати гостромодною, суперактуальною, такою, яка не має аналогів. Проте останнім часом інтерес до цього матеріалу різко зріс як в аматорів, так і у професійних художників декоративного мистецтва. Визначено, що найпоширенішими техніками «фелтингу» на сьогодні є «мокрый» і «сухий» способи виконання виробів декоративного мистецтва. На їх основі майстрами з художньої обробки вовни (повсті) винайдено нові нетрадиційні прийоми валяння. До них відносять такі новітні техніки, як «нунофелтинг» та «живопис вовною». На основі власного досвіду та аналізу джерел охарактеризовано новітні техніки «фелтингу», висвітлено можливості їх інтеграції у сучасне декоративне мистецтво.

Ключові слова: декоративне мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, «фелтинг», техніка, технологія, «нунофелтинг», «живопис вовною».

Summary. On the basis of the analysis of sources of artistic and culturological direction the historical preconditions of development of technique “felting” have been covered. The rich past of the mentioned type of decorative-applied art and its boundless prospects for modern decorative art has been revealed. It has been found that felting originated and developed in different regions of the world independently: the Pamirs, the Caucasus, Altai, Tibet, Iran and Afghanistan, as well as Peru, the Balkans, Finland and Norway became centres of wool felting. The traditions related to the sphere of this technique, technology, colour scheme, ornamentation and decoration of products from different countries have been described. None of the areas of application of felt could be called witty, super-relevant, one that has no analogues. Recently, however, interest in this material has risen sharply among both amateurs and professional decorative artists. It is determined that the most common techniques of “felting” today are “wet” and “dry” ways of making decorative arts. On